

POHJOIS-IIN HISTORIAA

Pohjois-Suomen alueella on kivikaudesta lähtien liikkunut eri alkuperää olevaa väestöä: lapinverottajia, kauppamiehiä ja eränkävijöitä. Asutuksen varhaisvaiheista on kuitenkin saatavilla hyvin vähän tietoa. Pysyvä asutus Iin alueelle on luultavammin alkanut kehittyä vähitellen varhaisena keskiaikana 1200 - 1300 luvulla. Ii mainitaan kappeliseurakuntana ensi kerran vuonna 1374, jolloin siellä on täytynyt olla ainakin muutaman kymmenen talouden asutus. Ilmeisesti kappeli on syntynyt jo muutamia vuosia tai vuosikymmeniä mainittua vuotta aikaisemmin. Myös Iin Hamina on ollut olemassa 1300-luvulta lähtien. 1400-luvulta peräisin olevien asiakirjojen mukaan Iissä olisi ollut tuolloin noin parikymmentaloinen asutus.

Ensimmäisenä luotettavana tietolähteenä asutuksen kehitykselle voidaan pitää vuoden 1546 pääveroluetteloa. Sen mukaan oli Iin kylässä 35 taloa. 1500 - 1600-lukujen vaihteessa kylä jakaantui kahtia siten, että joen pohjoispuolella olevia taloryhmiä alettiin asiakirjoissa kutsua Pohjois-Iiksi. Jo Iin kylän vanhimmista veroluetteloissa 1500-luvulla esiintyvät mm. Leistolän, Päckilän, Piukkulan ja Virkkulan talojen nimet, jotka esiintyvät Pohjois-Iin tämänhetkisessä paikannimistössä.

Varhaisinta asutusta Iijoen suulle veti suotuisat luonnon tarjoamat mahdollisuudet: Iijoen runsas lohikanta, rehevät rantaniityt, meri ja läheiset erämaat. Tärkeimmiksi elinkeinoiksi muodostuivatkin siten kalastus, metsästys ja aluksi toisarvoisessa asemassa ollut maatalous. Erinomaistenkulkuyhteyksien ansiosta Iihin muodostui jo hyvin varhaisessa vaiheessa vilkas kauppapaikka. Iin Haminassa joen lohi ja sisämaasta kuljetetut turkikset, puutavara ja terva vaihtuivat käsityöläisten valmistamiin tuotteisiin ja kauppiaiden kuljettamiin ulkomaiden tuontitavaroihin. Markkinakeskukseen asettui talonpoikien lisäksi, jopa vakituisesti asumaan, kauppiaita puoteineen ja kylän laajenemisen myötä eri alojen käsityöläisiä: seppiä, suutareita, räätäleitä, muurareita jne.

Kaupankäynnin myötä myös meriliikenne lisääntyi. Laivanrakennus olikin 1700-luvulla vilkasta. Talonpojat rakensivat jähtejä tavarankuljetusta varten, mutta myös tilauksesta kaupungin porvareille. Laivanrakennus jatkui aina 1800-luvun puolelle saakka. Sahatavaraa käytettiin rakentamiseen yhä enenevässä määrin jo 1700-luvulla. Talonpojat perustivatkin useita kotitarvesahoja. Myös Pohjois-Iihin perustettiin Veijolan ja Tolosen sekä Hiastinhaaran sahat jo vuosina 1774 ja 1761.

Pohjois-Iissä sijaitsee Akolan Kartano, jonka laamanni Antell rakennutti 1790-luvulla. Akolan suku on hallinnut tilaa 1800-luvulta lähtien. Tällä hetkellä se on Kurkelan suvun hallussa. Päärakennus on masardikattoinen, kaksikerroksinen rakennus, joka on nykyisin vain kesäkäytössä. Tila, aikoinaan Iin parhaita, on jakaantunut kolmeksi eri pihapiiriksi: Akola, Kurkela ja Brusila.